

נובמבר 2014

אלימות כלפי נשים בחברה הערבית: תכנית הכשרה קהילתית-עירונית

בימים אלו מסתיים ברמלה פיילוט ראשון מסוגו של תכנית הכשרה לאנשי מקצוע ופעילים העוסקים במניעה וטיפול באלימות במשפחה בחברה הערבית. תכנית ההכשרה פותחה ביוזמות קרן אברהם על ידי ד"ר רגידה אלנאבולסי במטרה להעמיק את הידע התיאורטי והמעשי בנושא האלימות במשפחה בחברה הערבית תוך התייחסות להקשר החברתי, התרבותי והפוליטי; לקבל כלים מותאמים ורגישים תרבותית; וליצור מודל עירוני לעבודה משותפת של כלל הגורמים הרלוונטיים בעיר: רווחה, חינוך, טיפות חלב, משטרה, ארגוני חברה אזרחית, אנשי דת ודמויות מפתח בקהילה.

במפגש הסיכום של הפיילוט – שנמשך שבעה מפגשים בני חצי יום בהשתתפות 15 משתתפים - הוצג המודל העירוני המוצע לנציגים בכירים מעיריית רמלה ומהמשטרה. בהמשך יש בכוונתנו ליישם את המודל שנועד מתוך תכנית ההכשרה ברמלה בשיתוף משתתפי הקבוצה ולהביא להטמעתו במערכת העירונית, ובמקביל לקדם את המודל כדוגמה לפעולה כוללת ברמה העירונית/קהילתית להתערבות וטיפול בתחום האלימות במשפחה בחברה הערבית, שיכולה להיות מאומצת על ידי ערים נוספות ואף על ידי המשטרה ומשרד הרווחה ברמה הארצית.

נייר זה כולל פירוט של מבנה תכנית ההכשרה וכן של הרקע התיאורטי העומד בבסיסה. התכנית פותחה ונכתבה על ידי עו"ס ד"ר רגידה אלנאבולסי, שהינה מומחית בפיתוח וניהול פרויקטים קהילתיים והדרכת אנשי מקצוע.

א. רקע

בעיית האלימות במשפחה, אשר בעבר הוגדרה כבעיה פרטית-אישית השייכת לתא המשפחתי, מוכרת כיום כבעיה חברתית רחבה, התופסת מקום מרכזי בסדר היום הציבורי, בחקיקה, בתהליכי התוויית מדיניות ובקרב אנשי מקצוע העוסקים בתחום; זאת כחלק מהניסיונות להתמודד עם הבעיה ולמגרה (חאגי-יחיא, 2005; שהם, 2012). ההגדרה הרווחת כיום לאלימות במשפחה כוללת אלימות פיזית, מינית, פסיכולוגית, כלכלית, רוחנית, חברתית והטרדה מאיימת (stalking). הגדרה זו מדגישה את היות האלימות אמצעי להשגת שליטה או ניסיון לגרום לצד הנפגע למלא אחר רצונותיו של הפוגע, ללא התייחסות לרצונותיו של הנפגע (Walker, 2009).

למרות שהעיסוק בעיית האלימות במשפחה הולך ומעמיק בקרב חוקרים ואנשי מקצוע בתחום ועל אף הרצון הניכר בארבעת העשורים האחרונים להעלות את הבעיה על סדר היום הציבורי, רוב המחקרים וההכשרות בתחום נעשו בחברות מערביות.

הידע המחקרי וההתערבותי הקיים מתייחס על כן ברובו להקשר החברתי-תרבותי ולהקשר הסוציו-פוליטי בחברות מערביות. עם זאת, ההקשר החברתי-תרבותי המערבי (למשל, מעמד

המשפחה בחברה בכלל ובחיי הפרט במיוחד, הציפיות מחיי הנישואים ומהזוגיות, מעמד האישה והילד במרחב הפרטי והציבורי), וההקשר הסוציו-פוליטי המערבי (למשל, זמינותם והתאמתם של שירותי הרווחה והבריאות, עמדות המיעוט כלפי חברת הרוב ומוסדותיה, עמדות קבוצת הרוב והמטפלים כלפי קבוצות המיעוט) שונים באופן מהותי מהמאפיינים של הקשרים אלה בחברות פטריארכליות וקולקטיביסטיות ובחברות מעבר דוגמת החברה הערבית בישראל (חאגי-יחיא, 2003). יתרה מכך, תכניות התערבות לטיפול באלימות במשפחה ובאלימות כלפי ילדים ונשים שנעשו בעולם הערבי אינן מתייחסות אף הן לייחודה של החברה הערבית-בישראל כמיעוט לאומי-יליד. כתוצאה מכך יש מעט תכניות טיפול והכשרות המותאמות לצרכיה ולמאפייניה של החברה הערבית בישראל.

על רקע העדר תכניות טיפול והתערבות מותאמות ומודעות גוברת לצורך במיגור תופעת האלימות במשפחה בחברה הערבית בישראל, יש לפתח תכניות התערבות וטיפול מיוחדות לצרכיה בכל הנוגע לפרטים, למשפחה, לילדים, לנשים ולקהילה כולה.

ב. קהל היעד:

תכנית ההכשרה מיועדת לאנשי מקצוע מתחומים שונים ולדמויות מפתח העוסקים בנושא האלימות במשפחה בערים וביישובים הערביים וביישובים מעורבים בהם מתגוררות משפחות ערביות; לאנשי מקצוע המעוניינים להרחיב ולהעשיר את גוף הידע התיאורטי וההתערבותי שלהם בנושא האלימות במשפחה בחברה הערבית ולקבל כלים מותאמים ורגישים תרבותית לחברה ולפרטיה.

ג. מטרת התכנית:

- התמקדות בבעיית האלימות במשפחה בחברה הערבית בישראל.
- קיום דיון תיאורטי וביקורתי הבוחן את הידע שברשות אנשי המקצוע ודמויות המפתח בתחום. הדיון נועד להגדיר את בעיית האלימות במשפחה בכלל ובחברה הערבית- בפרט ולהסבירה.
- בחינת המאפיינים של בעיית האלימות במשפחה בחברה הערבית בישראל תוך התייחסות להקשר החברתי, התרבותי והפוליטי.
- בחינת הידע הקיים בנוגע לאיתור מקרי אלימות במשפחה ולהתערבות, ובדיקת התייחסותה והתמודדותה של החברה הערבית עם בעיית האלימות במשפחה ובקהילה, ועם אלימות כלפי ילדים או נשים.
- הקניית כלים מעשיים להתערבות, טיפול והתמודדות עם בעיית האלימות במשפחה הערבית תוך התייחסות כוללת ומערכתית ופנייה לגורמים הטיפוליים והמקצועיים הרלוונטיים. לכל איש מקצוע ינתנו כלים בהתאם לתחום הכשרתו ותפקידו.
- יצירת מודל לעבודה משותפת של כל הגורמים הרלוונטיים בקהילה: רווחה, חינוך, טיפות חלב, ארגוני חברה אזרחית, משטרה, אנשי דת ודמויות מפתח בקהילה; מודל שמטרתו

טיפול ומיגור בעיית האלימות כלפי ילדים, נשים ופרטים בחברה הערבית, והצעת חלופות לצרכני השירותים ולנפגעי האלימות.

ד. נושאי התכנית:

1. סוגיות בהגדרה ובהערכה של אלימות במשפחה בכלל ובחברה הערבית בפרט.
2. המשפחה והחברה הערבית – ערכיה התרבותיים, מעמד האישה והילד.
3. הסברים תיאורטיים לאלימות נגד ילדים ונשים במשפחה בכלל ובחברה הערבית בישראל בפרט.
4. למידה ודיון בעיית האלימות במשפחה, תוך התמקדות באלימות כלפי ילדים ונשים במשפחה הערבית בהקשר האישי, הבין-אישי, התרבותי, החברתי והסוציו-פוליטי.
5. התערבות וטיפול באלימות במשפחה הערבית תוך רגישות מגדרית, תרבותית ופוליטית.
6. עמדתם של המדינה, המשפט והחברה בסוגיית האלימות במשפחה בכלל ובחברה הערבית בישראל בפרט.
7. עיבוד סוגיות ודילמות אתיות וקליניות הנגזרות מעולם התוכן של תופעת האלימות בחברה הערבית בישראל.
8. בחינת התנסויותיהם של המטפלים והמעורבים בתחום במטרה ללמוד מניסיונם של המשתתפים השונים בקבוצה (למידת עמיתים).
9. פיתוח הבנה ומודעות לעמדות, לתפיסות ולתהליכים שאנשי מקצוע חווים במהלך הלמידה ולהתמודדותם עם בעיית האלימות בשטח.
10. הצגת מודלים להתערבות וטיפול בתחום האלימות במשפחה בחברות שמרניות וקולקטיביות דוגמת החברה הערבית בישראל, תוך שילוב הידע שצברו אנשי המקצוע במהלך עשייתם בשטח.
11. דיון במודלים שמביאים אנשי המקצוע המשתתפים בהכשרה מתוך נקודות מבט שונות. ניסיון ליצור גוף ידע חדש והוליסטי עבור משתתפי הקבוצה להמשך הטיפול בעיית האלימות בחברה הערבית בישראל.
12. סיכום והערכה.

ה. אופי ההכשרה:

ההכשרה תשלב רכישת ידע מקצועי ושיתוף ידע בין המשתתפים (למידת עמיתים).
הלמידה תתבצע במליאה ובקבוצות קטנות ותתמקד בשלושה מישורים:

1. המישור האישי:

- התבוננות של המשתתפים על עצמם כאנשי מקצוע, כדמויות מפתח וכסוכני שינוי.
- בחינת עמדות ותפיסות ביחס לסוגיית האלימות במשפחה בכלל והחברה הערבית בפרט.
- למידה רפלקטיבית וניתוח סוגיות ודילמות העולות מהשטח באמצעות השתתפות פעילה ויוזמה של המשתתפים.

2. המישור התיאורטי:

- המשגה תיאורטית של ההתנסות הפרקטית באמצעות סדנאות, קריאת חומר תיאורטי והצגתו, דיון בסוגיות ודילמות בנושאי ההכשרה ועוד.

3. סוגיות ודילמות מהשטח:

- שילוב ידע ומקרים אליהם נחשפו ונחשפים המשתתפים במהלך עבודתם בתחום האלימות במשפחה והאלימות בחברה הערבית בישראל.
- דיון בסוגיות ובדילמות וחקר מקרה (case studies) על בסיס דוגמאות שיביאו המשתתפים. פיתוח תכנית/מודל התערבות ו/או טיפול מותאמת לחברה הערבית בישראל הכוללת את הגופים והשירותים הרלוונטיים.

1. מקורות

חאגי-יחיא, מ. (2003). "עמדות של נשים ערביות כלפי דפוסי התמודדות שונים עם אלימות נגד נשים על ידי בני זוג". בתוך א. לשם. ודרואר-סטריאר (עורכות), **שונות תרבותית כאתגר לשירותי אנוש** (עמ' 195-228). ירושלים: מאגנס.

חאגי-יחיא, מ. (2005). על האופי הפטריארכלי של החברה, אי-שוויון בין נשים לגברים ואלימות נגד נשים במשפחה: המקרה של החברה הפלסטינית. גיליון *עדאלה האלקטרוני*, מס' 20. נדלה באוגוסט 2010, <http://www.adalah.org/heb/publications.php>

שהם, א. (2012). **להציץ מבעד לחומות, אלימות כלפי בנות זוג בקהילות סגורות**. באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

Walker, L. E. (2009). *The battered woman syndrome*. New-York: Springer.